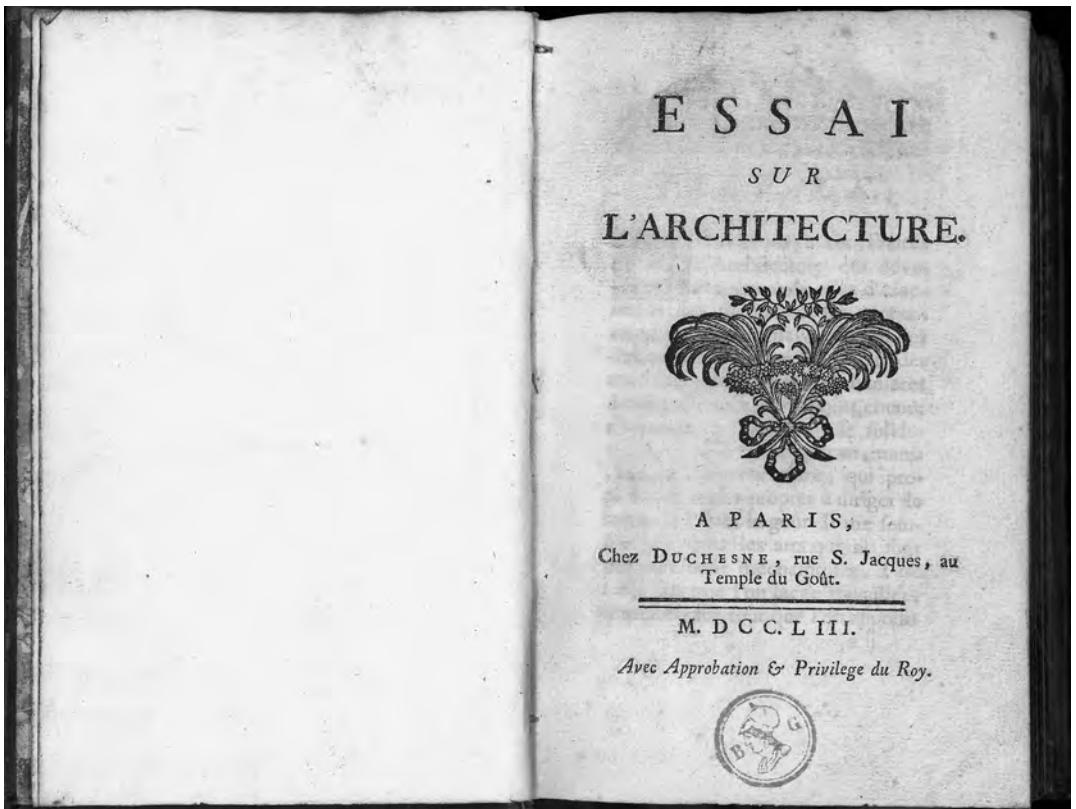

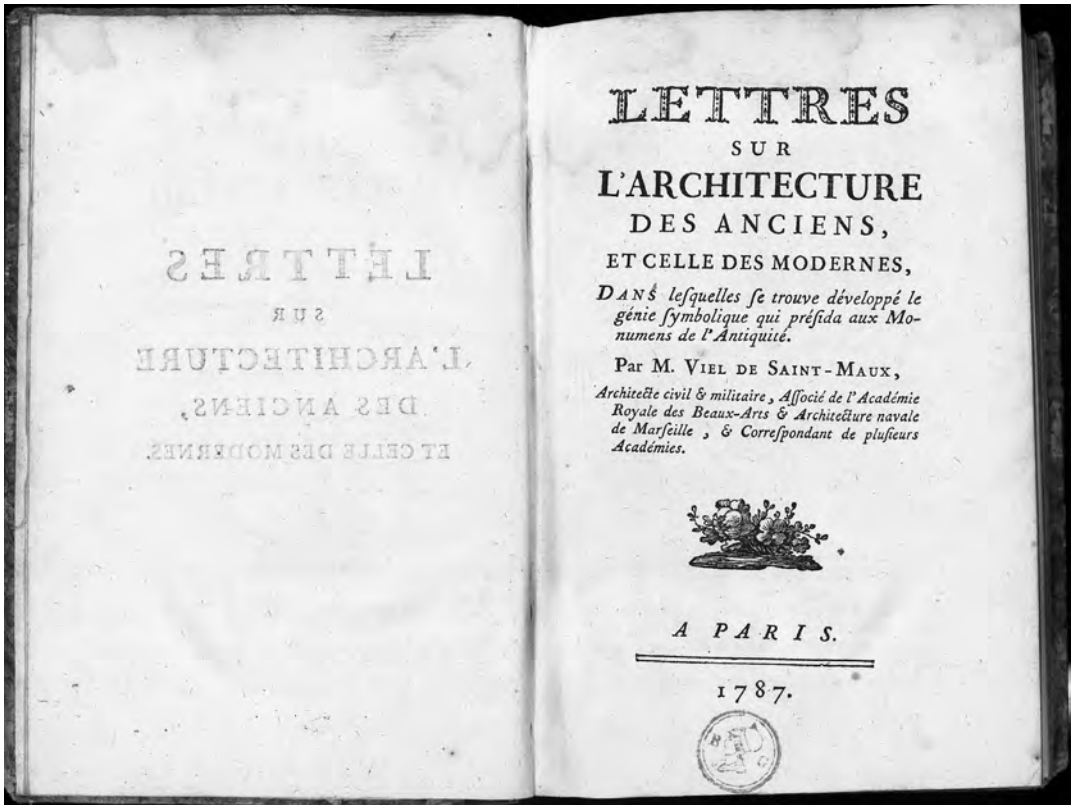
Richard Wittman

LAUGIER AND VIEL DE
SAINT-MAUX: THE SACRED
AND THE PROFANE IN
TWO ARCHITECTURAL
ORIGIN MYTHS

LAUGIER EN VIEL DE
SAINT-MAUX: HET HEILIGE
EN HET PROFANE IN
TWEË MYTHEN OVER DE
OORSPRONG VAN DE
ARCHITECTUUR

Marc-Antoine Laugier, *Essai sur l'architecture* (Paris/Parijs, 1753)

Charles François Viel de Saint Maux, *Lettres sur l'architecture des anciens, et celle des modernes, dans lesquelles se trouve développé le génie symbolique qui présida aux monumens de l'antiquité* (Paris/Parijs, 1787)

**Laugier and Viel de Saint-Maux:
The Sacred and the Profane in Two
Architectural Origin Myths¹**

Marc-Antoine Laugier's *Essai sur l'Architecture* of 1753 was probably the most influential architecture book of its era, and remains emblematic of Enlightenment architectural theory. Indeed, it initiated a pattern in architectural writing that extended through Le Corbusier and beyond, wherein an appalled author a) marvels at the mindless routine of current architectural culture, b) suggests that such laziness is unknown in other fields, and then c) presents a plan to 'return' architecture to the healthier track it supposedly followed in some mythical past. Laugier blamed the mindless architectural routine of his own era on the countless treatises on the classical orders that had appeared since the Renaissance. These, he asserted, only taught architects what to execute, but not how to *think* or *design*. His solution, very characteristic of his time, was to go back to foundational principles. To present those principles in their clearest form, Laugier hit upon his famous idea of rewriting Vitruvius's 1,600-year-old account of the creation of the first building.

Vitruvius had depicted the earliest humans as dwelling like animals in woods, caves and groves. One day, after lightning struck in a forest, they discovered the comfort and warmth that fire provided. In their efforts to tend the fire and to share it with others, these wild men constituted the first human community, and even began organising the sounds they made into articulate words. From this genesis of society and language, architecture was born.

Having, beyond all the other animals, this gift of nature: that they walked, not prone, but upright, they therefore could look upon the magnificence of the universe and the stars. For the same reason they were able to manipulate whatever object they wished, using their hands and other limbs. Some in the group began to make

¹ This article is adapted from the author's 'The Hut and the Altar: Architectural Origins and the Public

Sphere in Eighteenth-Century France', *Studies in Eighteenth Century Culture*, no. 1 (2007), 235-259.

**Laugier en Viel de Saint-Maux:
Het heilige en het profane in twee mythen
over de oorsprong van de architectuur¹**

Marc-Antoine Laugier's *Essai sur l'Architecture* uit 1753 was waarschijnlijk het meest invloedrijke boek van zijn tijd en staat nog steeds symbool voor de architectuurtheorie uit de Verlichting. Hij initieerde een manier van schrijven over architectuur die van grote invloed is geweest, tot aan Le Corbusier en zelfs nog verder. Volgens deze methode verwondert een auteur zich vol verbijstering a) over de achteloze routine van de actuele architectuurcultuur, suggereert hij b) dat dergelijke luiheid onbekend is op andere terreinen, en presenteert hij c) een plan voor de 'terugkeer' van de architectuur naar het gezondere spoor dat het volgde in een of ander mythisch verleden. Laugier schreef de achteloze architectuurroutine van zijn eigen tijd toe aan de talloze traktaten over de klassieke orde, die sinds de Renaissance waren verschenen. Deze, beweerde hij, leerden architecten alleen wat ze dienden uit te voeren, maar niet hoe ze moesten *denken* of *ontwerpen*. Zeer karakteristiek voor zijn tijd stelde hij voor terug te keren naar fundamentele principes. Om deze in hun zuiverste vorm te presenteren, kwam Laugier op zijn beroemde idee het 1.600 jaar oude verhaal van Vitruvius over de creatie van het eerste gebouw te herschrijven.

Vitruvius had de eerste mensen verbeeld als dieren die in bossen en grotten woonden. Op een dag, nadat de bliksem in het bos was ingeslagen, ontdekten ze het comfort en de warmte van het vuur. In hun pogingen om het vuur te bewerken en te delen met anderen, vormden deze wilde mannen de eerste menselijke gemeenschap; ze begonnen zelfs de geluiden die ze maakten te organiseren in gearticuleerde woorden. Uit dit ontstaan van maatschappij en taal, werd de architectuur geboren.

Deze mensen beschikkend, boven alle andere dieren, over dit geschenk van de natuur: dat ze niet gebogen, maar rechtop liepen, waren in staat om de pracht van het heelal en de sterren te zien. Om diezelfde reden konden ze om het even welk object manipuleren, met

¹ Dit artikel is een aangepaste versie van Wittman's tekst 'The Hut and the Altar: Architectural Origins and the Public

Sphere in Eighteenth-Century France', *Studies in Eighteenth Century Culture*, nr. 1 (2007), 235-259.

coverings of leaves, others to dig caves under the mountains. Many imitated the nest building of swallows and created places of mud and twigs where they might take cover. Then, observing each other's homes and adding new ideas to their own, they created better types of houses as the days went by.²

Vitruvius related architecture not only to mankind's manual dexterity and observation of nature, but also to the human propensity for philosophical or religious speculation, represented here by the act of gazing at the heavens. In his telling, architecture is a practice that satisfies contingent needs even as it draws inspiration from, and aspires to do justice to, thoughts of eternity.

Laugier offered a rather different vision. He began with a solitary first man, happily sprawled on a sparkling lawn and luxuriating in a gentle, idyllic nature. After lounging in the sun for too long, Laugier's man becomes uncomfortable. He goes into the forest, but the bad vapours and a rainfall upset him; he tries a cave, but dislikes the air and the darkness. Finally he resolves to remedy what Laugier calls the 'negligence' of nature and finds some branches, erects them in a square, lays others horizontally across them, and builds a leafy pitched roof.³ With this little shelter, Laugier's sunburned individualist invents architecture. Laugier wanted architects – and no doubt those who judged them too – to retain the image of this hut in their mind as the justification for all design decisions. (It has long been assumed that the famous frontispiece to the second edition illustrated this goal, although an ingenious reconsideration has recently suggested that Laugier likely had no role in developing the image, and that the depicted structure is not, in fact, meant to represent the primitive hut.⁴)

Laugier announced that all architectural elements could be either authorised or banned through confrontation with the essential model provided by the hut. Elements with a structural function, for instance columns, lintels and pediments, were 'Essential'. Structurally unnecessary elements that still served a need, such

behulp van hun handen en andere ledematen. Sommigen in de groep begonnen met het maken van bekledingen van bladeren, anderen met het graven van grotten onder de bergen. Velen imiteerden de zwaluwnesten en creëerden schuilplaatsen van modder en twijgen. Door het observeren van elkaars huizen en nieuwe ideeën toe te voegen aan hun eigen woningen, creëerden ze op die manier geleidelijk aan betere woningtypen.²

Vitruvius relateerde architectuur niet alleen aan de handvaardigheid en de observatie van de natuur door de mensheid, maar ook aan de menselijke neiging tot filosofische of religieuze bespiegelingen, zoals dat staren naar de hemel bijvoorbeeld. In zijn verhaal is architectuur een praktijk die aan voorkomende behoeften tegemoetkomt, zelfs als ze inspiratie put uit (of streeft naar) gedachten aan de eeuwigheid.

Laugier's visie op het begin van de architectuur was een andere. Hij begint met een eenzame eerste man, die zich gelukkig voelt, languit op frisgroen gras ligt en geniet van een aangename, idyllische natuur. Na te lang in de zon te hebben geluierd, begint Laugier's man zich ongemakkelijk te voelen. Hij gaat naar het bos, maar de slechte dampen en de regen maken hem van streek. Hij probeert in een grot te schuilen, maar houdt niet van de lucht en de duisternis. Ten slotte besluit hij te verhelpen wat Laugier de 'nalatigheid' van de natuur noemt: hij vindt wat takken, plaatst ze rechtop in een vierkant, legt andere er overheen en bouwt zo een schuin bladerdak.³ Met deze kleine schuilplaats vindt Laugier's door de zon verbrande individu de architectuur uit. Laugier wilde dat architecten – en ongetwijfeld ook degenen die hen beoordeelden – het beeld van deze hut in hun gedachten hielden om daarmee hun ontwerpbeslissingen te rechtvaardigen. (Lang werd aangenomen dat het bekende frontispice van de tweede editie dit doel illustreerde, hoewel een ingenieuze heroverweging onlangs heeft gesuggereerd dat Laugier waarschijnlijk geen rol speelde in de ontwikkeling van het beeld, en dat de afgebeelde structuur in feite niet bedoeld was om een primitieve hut uit te beelden.⁴)

Laugier kondigde aan dat alle architectonische elementen konden worden toegestaan of verboden door de confrontatie met het essentiële model van de hut. Elementen met een structurele functie zoals bijvoorbeeld zuilen, lateien en frontons waren 'Essentieel'.

as walls, windows and doors, were ‘Licenses’. Everything else belonged to a third category called ‘Faults’.⁵ Miniature decorative pediments over windows, for instance, were Faults, since the only true and proper function of a pediment was to support a pitched roof. Pilasters were also outlawed, since they mimicked the form of columns but served no support function. Thereby Laugier transformed Vitruvius’s poetic mimesis into a utilitarian, rationalist mode of imitation intended to exert direct control over everyday practice.

Laugier was hardly the only writer attempting to place architectural thinking on a new footing. His book was rather one of a flurry of ‘Dissertations’, ‘Essays’ and ‘Discourses’ on architecture published in Paris between 1750 and 1755. This burst of theoretical activity was mostly driven by the revelation over the previous decade that the public for architecture was significantly broader and less homogeneous than traditionally supposed. This had become apparent when politicised debates about the dilapidated state of the French capital had erupted unprecedentedly into the pages of an expanding print culture, via polemics, short articles and commentaries by a wide variety of writers. These publications implied, and often directly alluded to, a public for architecture that extended well beyond the elite world of patrons and connoisseurs. They also presented unfamiliar voices and perspectives, which frequently formed a jarring contrast with a traditional classicist discourse principally concerned with architecture’s place in a world of aristocratic social reproduction and essentialist aesthetics. The burst of theoretical activity in which Laugier’s book participated was thus driven by the recognition that a new discursive framework for architectural understanding was needed, one no longer predicated on the consensus of a socially homogeneous elite, but capable of encompassing the perspectives of

Structureel overbodige elementen die toch een functie vervulden, zoals muren, ramen en deuren, waren ‘Licenties’. Al het andere behoorde toe tot een derde categorie, genaamd ‘Fouten’.⁵ Minuscule decoratieve frontons boven ramen bijvoorbeeld waren Fouten, aangezien de enige waarheidsgetrouwe functie van een fronton het ondersteunen was van een schuin dak. Pilasters waren ook verboden, omdat ze de vorm van zuilen nabootsten, maar geen ondersteunende functie hadden. Laugier transformeerde op die manier Vitruvius’ poëtische mimesis in een utilitaire, rationalistische wijze van imitatie om zo onmiddellijke controle op de dagelijkse praktijk uit te oefenen.

Laugier was lang niet de enige auteur die het architectonisch denken een nieuwe basis probeerde te geven. Zijn boek was een wervelwind van ‘Dissertaties’, ‘Essays’ en ‘Verhandelingen’ over architectuur, gepubliceerd in Parijs tussen 1750 en 1755. Deze uitbarsting van theoretische activiteit werd vooral gedreven door het feit dat in de voorafgaande tien jaar het publiek voor architectuur significant breder en minder homogeen was dan verondersteld. Dit was duidelijk geworden, toen gepolitiseerde discussies over de vervalLEN staat van de Franse hoofdstad op een nooit eerder vertoonde manier losbarstten op de pagina’s van een groeiende printcultuur, via polemieken, korte artikelen en commentaren van een breed scala aan schrijvers. Deze publicaties impliceerden en zinspeelden vaak direct op een in architectuur geïnteresseerd publiek dat zich uitstreckte tot ver buiten de elitewereld van opdrachtgevers en kenners. Ze presenteerden namelijk ook onbekende stemmen en perspectieven, die vaak heftig contrasteerden met het traditioneel classicistische discours dat zich voornamelijk bezighield met de plaats van de architectuur in een wereld van aristocratische reproductie en van esthetische idealen en definities. De uitbarsting van theoretische activiteit waaraan Laugier’s boek bijdroeg, werd dus gestimuleerd door het besef dat een nieuw discursief kader voor architectuur nodig was; een kader dat niet

2 Vitruvius Pollio, *Ten Books on Architecture* (Cambridge: Cambridge University Press, 1999), 34.

3 Marc-Antoine Laugier, *Essai sur l’architecture* (Paris: Duchesne, 1753; 2nd edition 1755), 11.

4 Fabio Restrepo Hernández, ‘Ceci est mon testament: Marc-Antoine Laugier’, PhD dissertation (Universitat Politècnica de Catalunya, 2011).

5 Laugier, op. cit. (note 3), 13-14.

2 Vitruvius Pollio, *Ten Books on Architecture* (Cambridge: Cambridge University Press, 1999), 34.

3 Marc-Antoine Laugier, *Essai sur l’architecture* (Parijs: Duchesne, 1753, 2e editie 1755), 11.

4 Fabio Restrepo Hernández, ‘Ceci est mon testament: Marc-Antoine Laugier’, proefschrift (Universitat Politècnica de Catalunya, 2011).

5 Laugier, *Essai sur l’architecture*, op. cit. (noot 3), 13-14.

this broader public, which in the loosest sense might be termed bourgeois.⁶

Unsurprisingly, none of these texts, and least of all Laugier's *Essai*, managed to forge the hoped-for new consensus. The range of publications on architecture continued to expand, in step with further efforts to reconceptualise the language of judgment and experience. Amid this spreading and turbulent sea of debate, a new name appeared in the 1780s: Jean-Louis Viel de Saint-Maux.⁷ Viel was horrified by that turbulence, and by the social and cultural fragmentation it betrayed. His writings on architecture were published during the 1780s and then collected as *Lettres sur l'Architecture des Anciens et celle des Modernes* in 1787, and they aimed to diagnose how everything had gone so wrong.

Viel also began at the beginning, but in place of Laugier's solitary individual or Vitruvius's bestial forest dwellers, he imagined primitive humanity living in harmonious agricultural communities that understood the world allegorically and worshipped nature.⁸ Viel announced that these communities had long existed even without verbal language, since individual expression would have been unnecessary in a community where everyone agreed on everything. Instead, *architecture* had been the communal language, serving as the public repository of collective memory and the 'book' by which communities perpetuated their worldview. Viel dismissed out of hand Laugier's idea that architecture could have originated in a human dwelling. The first building had been an altar, not a hut, and it had been built to worship the sun, not to shelter from it. His account of architectural origins began with the first freestanding stone altars, whose arrangement in space he claimed was typically intended to symbolise the planets or aspects of the calendar. Even the most complex reflections on the fecundity of nature were articulated on them, all through very simple symbols and emblems that were universally legible because of society's perfect social unity. Everyone was on the same page, so to speak.

Viel regarded Greek classical temples as a late manifestation of this architecture. Monolithic *menhirs*, for instance, were at the origin of columns, whereas pediments were originally triangular emblems of

langer werd bepaald door de consensus van een sociaal homogene elite, maar dat in staat was de perspectieven te vatten van een breder publiek. Een publiek dat we bourgeois zouden kunnen noemen.⁶

Zoals verwacht slaagde geen van deze teksten erin – en het minst van al Laugier's *Essai* – om de verhoopde nieuwe consensus te bereiken. Toch breidde het bereik van de architectuurpublicaties zich steeds verder uit, wat gelijk opliep met verdere pogingen om nieuwe talige concepten te ontwikkelen om te kunnen oordelen en ervaringen te beschrijven. Midden in dit uitdijend en woelig debat, trad in de jaren 1780 een nieuwe naam op de voorgrond: Jean-Louis Viel de Saint-Maux.⁷ Viel was geschokt door de turbulente sfeer, en door de sociale en culturele breuklijnen. Zijn teksten over architectuur, gepubliceerd in de jaren 1780 en vervolgens verzameld als *Lettres sur l'Architecture des Anciens et celle des Modernes* in 1787, trachtten te diagnosticeren waarom alles zo verkeerd was gelopen.

Ook Viel begon bij de oorsprong van de architectuur, maar in plaats van Laugier's eenling of Vitruvius' dierlijke woudbewoners, stelde hij zich de primitieve mensheid voor als harmonieus samenlevende agrarische gemeenschappen die de wereld allegorisch begrepen en de natuur aanbaden.⁸ Viel kondigde aan dat deze gemeenschappen lang hadden bestaan, zelfs zonder verbale taal, omdat individuele expressie onnodig was in een gemeenschap waar iedereen het over alles eens was. Architectuur was daarentegen de gemeenschappelijke taal, die dienstdeed als de gedeelde bewaarplaats van het collectieve geheugen en het 'boek' waarmee gemeenschappen hun wereldbeeld bestendigden. Viel wees Laugier's idee af, dat de architectuur zou zijn ontstaan uit een menselijke woning. Wat hem betreft, was het eerste gebouw niet een hut maar een altaar, niet gebouwd om te schuilen maar om er de zon te aanbidden. Zijn theorie van de oorsprong van de architectuur begon met de eerste vrijstaande stenen altaren, waarvan de ruimtelijke schikking, zo beweerde hij, was bedoeld om de planeten of aspecten van de kalender te symboliseren. Door het gebruik van erg eenvoudige symbolen en emblemen die universeel leesbaar waren, door de volmaakte sociale eenheid van de samenleving, werden zelfs de meest complexe reflecties over de vruchtbaarheid van de natuur op deze altaren uitgedrukt. Iedereen zat op dezelfde golfengte.

divinity. The status of architecture as a legible symbolic language had also survived for the Greeks, and even for the Romans, for whom classical column bases remained ‘hieroglyphic’, their contours evoking symbolic forms from nature. The problem was that modern writers had failed to grasp this because they did not understand the true nature of antiquity. Viel located the real break with the antique spirit in the Renaissance, and he pointed his finger specifically at the printing press as the culprit. Printing had robbed humans of their ability to access the symbolic dimension and imprisoned them in the literal meaning of things. Society lost its unity and individualism took over, manifested in architecture by the explosion of treatises that began with Vignola and continued into the present. Viel felt that these had delivered architecture fully over to the arbitrary. This insight occasioned one of Viel’s best moments, when he unmasked Vitruvius as an obvious Renaissance-era forgery on the basis that it would never have occurred to an ancient person to use words to explain architecture.

Viel’s history, in the end, turns out to be as much about social change as about architecture. Meaningful architecture is for him merely the emblem of a healthy society, whereas printing – the last and most pernicious phase of verbal language, when it becomes mechanically amplified and socially dissociated – is the emblem of chaos. Eighteenth-century architecture evoked the spectacle of a civilisation trying to speak a language it no longer understood. With columns on every sort of building, all buildings looked alike. Viel predicted that architects would soon need to put explanatory signs on their buildings, as architecture regressed into total muteness and the socially refractory language of words triumphed absolutely.

6 For more on the claims advanced in this paragraph, see Richard Wittman, *Architecture, Print Culture, and the Public Sphere in Eighteenth-Century France* (London: Routledge, 2007), 65–122, esp. 118–120.

7 Richard Wittman, ‘Jean-Louis Viel de Saint-Maux’, The Super-Enlightenment website, <http://>

collections.stanford.edu/supere/page.action?forward=author_jean_louis_viel§ion=authors.

8 Viel’s vision was based on Antoine Court de Gébelin’s *Monde primitif analysé et comparé avec le monde moderne*, 9 volumes (Paris, 1773–1782).

Viel beschouwde Griekse klassieke tempels als een late manifestatie van deze architectuur. Monolithische menhirs, bijvoorbeeld, lagen aan de oorsprong van de zuilen, terwijl een fronton oorspronkelijk het driehoekige embleem van de godheid was. De status van architectuur als een leesbare symbolische taal had overigens ook de Grieken overleefd en zelfs de Romeinen, voor wie de sokkels van klassieke zuilen ‘hiëroglifisch’ waren, waarvan de contouren symbolische vormen uit de natuur opriepen. Het probleem was dat moderne schrijvers er niet in waren geslaagd dit te vatten, omdat ze de ware aard van de oudheid niet begrepen. Viel situeerde de echte breuk met de oudheid in de Renaissance, en wees daarbij in het bijzonder op de rol van de drukpers. De drukpers had mensen immers beroofd van hun vermogen om hun leven met een symbolische dimensie te verrijken en hield hen gevangen in een letterlijke betekenis der dingen. De maatschappij verloor haar eenheid, en individualisme nam de zaak over. Deze verschuiving uitte zich in de architectuur in de toename van traktaten, vanaf Vignola tot het heden. Viel had daarbij het gevoel dat die traktaten de architectuur volledig hadden overgeleverd aan de willekeur; een inzicht dat een van Viel’s beste momenten ontketende: de ontmaskering van Vitruvius als een Renaissance-ervalsing omdat (aldus Viel) een persoon uit de oudheid nooit woorden nodig zou hebben gehad om architectuur uit te leggen.

Viel’s verhaal blijkt ten slotte evenzeer te gaan over sociale verandering als over architectuur. Zinnige architectuur is voor hem het symbool van een gezonde samenleving, terwijl de drukpers – de laatste en meest verderfelijke fase van de verbale taal, mechanisch versterkt en sociaal disruptief – het embleem is van chaos. Achttiende-eeuwse architectuur riep het spektakel op van een beschaving die probeerde een taal te spreken die niet langer werd verstaan: met zuilen op elk soort gebouw,

6 Voor meer over de uitspraken in deze paragraaf, zie: Richard Wittman, *Architecture, Print Culture, and the Public Sphere in Eighteenth-Century France* (Londen: Routledge, 2007), 65–122, vooral 118–120.

7 Richard Wittman, ‘Jean-Louis Viel de Saint-Maux’, zie: The Super-Enlightenment

website, http://collections.stanford.edu/supere/page.action?forward=author_jean_louis_viel§ion=authors.

8 Viel’s visie was gebaseerd op Antoine Court de Gébelin’s *Monde primitif analysé et comparé avec le monde moderne*, 9 delen (Parijs: 1773–1782).

Viel's account totally inverted Laugier's: the origins of architecture lie not in the utilitarian, but in mankind's worshipful quest to relate his life to the cosmos. Architecture was no longer just one among the arts, but lay at the origin of human civilisation, a materialised *logos* and the original instrument of mankind's reconciliation with the world. If Laugier's text reflected an Enlightened faith in the unifying power of human rationality, Viel's book depicts the loss of that faith in confrontation with a deeper and despairing sense of the refractory heterogeneity of modern society.

And yet there are also important similarities. Both men were responding to the emergence within society of a broader and less homogeneous public for architecture. Both built their arguments around a myth of the past, and both identified treatises on the orders as the enemy. Despite how opposed they seem to us, it is worth noting that Viel as much as Laugier viewed his analysis as eminently rational and empirical. (The architectural writer about whom Viel had the kindest things to say was, shockingly, the arch-rationalist Claude Perrault, for whom he hoped to build a monument using the profits from his book.) Their difference might even be described as a matter of analytical scope, and of the kind of dreams – individualistic or collective – their respective ways of analysing pointed to.

leken alle gebouwen op elkaar. Viel voorspelde dan ook dat architecten snel verklarende tekens op hun gebouwen zouden moeten zetten, aangezien de architectuur terugkeerde naar een totale stomheid en de sociaal weerbarstige taal van woorden compleet zegevierde.

Viel's verhaal keerde dat van Laugier om: de oorsprong van de architectuur lag niet in het utilitaire, maar in het eerbiedig streven van de mens om zijn leven te betrekken op de kosmos. Architectuur was niet langer slechts een van de kunsten, maar lag aan de oorsprong van de menselijke beschaving als gematerialiseerde *logos* en als het oorspronkelijke instrument van verzoening van de mensheid met de wereld. Als de tekst van Laugier een verlicht geloof weerspiegelde in de samenbindende kracht van de menselijke ratio, dan toonde Viel's boek eerder het verlies van dat geloof, door zijn confrontatie met een dieper en wanhopig gevoel ten aanzien van de weerbarstige, heterogene moderne samenleving.

En toch zijn er ook belangrijke overeenkomsten. Beide mannen reageerden op de opkomst van een breder en minder homogeen publiek voor architectuur. Beiden bouwden hun argumenten op rondom een mythe van het verleden, en beiden identificeerden traktaten over de orden als de vijand. Ondanks hun ogenschijnlijke tegenstellingen is het vermeldenswaard dat zowel Viel als Laugier zijn analyse als volledig rationeel en empirisch beschouwde. (De architectuurschrijver over wie Viel nog de meest vriendelijke dingen te zeggen had, was schokkend genoeg de rationalist bij uitstek Claude Perrault, voor wie hij hoopte een monument te bouwen met de opbrengst van zijn boek.) Het verschil tussen Laugier en Viel zou je zelfs kunnen omschrijven als een kwestie van analytische reikwijdte, en van het soort dromen waar – individueel of collectief – hun analyses naar verwezen.

Vertaling: Véronique Patteeuw